

REVISTA

DEL

CENTRE DE LECTURA

ANY X.

— REUS, JUNY DE 1929 —

Núm. 194

Los Convents de Reus y sa destrucció en 1835

I

Antecedents

Dintre sis anys esdevindrà'l centenari de la destrucció airada y violenta dels convents reusenchs. Ab aytal transeurs de temps, quedan en nostre poble pocas personas que escoltaren la resenya d'aquellas ocurrencias feta per sos actors o testimonis, y son encar més reduidas las que la sentiren de llavis dels mateixos frares, escapats sortosament del perill de sas clausuras en la nit trágica del 22 Juliol del any 1835.

Fá a la vora de mitj segle que escoltarem aquella narració del gran crim de Reus, feta per un exclaustat de Sant Francesch vingut a morir en nostre poble com capellá de las clarissas del carrer d'Amargura. A la relació de llavors podem afegir are novas dadas. Los autors locals, o sian los germans Bofarull y Brocá, tractaren també'l tema, encar que ab brevetat massa sensible, donchs estavan en condicions pera parlarne extensament com testimonis presencials. Finalment un gran escorcollador de cosas monásticas catalanas, lo conegut canonge barceloní Cayetá Barraquer, publicá en 1915 una gran resenya teixida ab notícias més o menys seguras de testimonis reusenchs interrogats per aquells autors. Al tornar a escriure avuy la història de la crema

dels convents de Reus, resumirém aquestas dadas, per més que devém basar l'esenial de la trista història en nostre treball de 1884 publicat a la *Il·lustració Catalana* de Barcelona. Volem aixís deixar permanent recort y testimoni de la destrucció dels dos convents reusenchs de Sant Francesch y Sant Joan, abans que faltin del tot en nostra ciutat las pocas referèncias personals que encara quedan.

No podém are fer un estudi concret y extens dels crims d'aquella nit: no s'engendraren espontaneament, ni foren producte casual d'un erro momentani. Foren la resultant de moltas causas, unas comunas a nostra regió y altrás locals de nostre poble, que convenen ser esbrinadas, per més que no volguém compendre en ellas los odis mal continguts y las passions desfetas contra las Ordes monásticas assotadas pel terral de la revolució en lo primer ters del passat segle. Bé podriam, escorcollant la història, trobar motius de lluytas y discòrdias entre'ls convents y 'ls pobles, fer veure com a una s'anaren juntant las queixas contra'ls primers com gotas de verí que feren sobreixir lo calzer d'amargura d'acort omplert pela religió y la política. Reduhint l'estudi al exemple ofert. per Reus y sos voltants en aquell conflicte, trobarém elements sobrats pera compendre com igualment hi pesaren los odis d'uns, la apatia d'altres, la por de molts y la suprema ineptitut de las autoritats, sobre las quals eternament caurá la responsabilitat de fets y la sanch de víctimas que ni ignocentas ni criminals devian ser sotmesas a la vindicta d'aquest factor de desordre nomenat justícia del poble.

La llavors vila de Reus oferia al comensament del segle passat un caracter típich, d'individualitat especial, que seguí conservant més tart, però que vá perdent de cada dia. Tot era aquí particular y diferent dels altres pobles de Catalunya: en sos vehins se trobava la energí moguda per voluntat de ferro, y brillava'l talent capás d'empendre obras que la gent d'ahir hauria portat a cap, per més que avuy sian declaradas d'execució impossible. La vila progressava y creya que li eran rémora y estorbs los establiments monástiehs situats en lo elós de sas murallas.

Además, en las lluytas políticas d'aquella época, Reus havia caygut resoltament del costat de la llibertat. L'enciclopedisme francés tenia aquí adeptes; la revolució francesa hi contava ab admiradors: la guerra de la independència no encengué cap fanatisme, y las revolucions dels anys 1812 y 1820 encarrilá tot lo poble vers la *senda constitucional* com deya'l cínich Ferrán VII, y li feu armar sos batallons de voluntaris.

Tot aixó feu delicada la situació dels convents en son recinte. Aquests no eran molts en número, ja que may lo poble, ni llavors ni are, s'ha distingit per la fèrvida exaltació dels sentiments piadosos: una parroquia, la de Sant Pere Apostol, bastava a satisfer las necessitats espirituals dels feligresos, y tres convents repartits en la part exterior de la població, per las bandas de mitjorn y

ponent, vivian ab més penuria que sobra de recursos. Y encara un sol d'aquests convents tenia importància dintre y fora de Reus, era ben considerat per l'Orde a que perteneixia, y pesà més de una vegada per sa influència contra las idees lliberals y contra las personas que las professavan: era'l de frares menors observants del Jesús, millor conegut pel nom de Sant Francesch, qual edifici s'aixeca al lloch ahont parteixen la carretera de Salou y'l camí de Misericordia.

Duas paraulas sobre aquesta comunitat. Composta com estava de frares mendicants, devia suposarse que era pobre, però no ho era en realitat. Lo convent no podia tenir rendas de cap mena provenint de benifets o fundacions, però ja veurém com sortejá la disposició canònica de son vot de pobresa mitjansant la creació de Confrarias per assegurar certas rendas. Malgrat aixó, no se'l podia calificar de rich. Sas úniques propietats eran lo solit casal que habitavan los frares y la horta vehina, gran d'un jornal de terra, avuy repartida en las casetas dels carrers vehins per la banda de ponent. Los llechs captavan en la propia guardianía, que tampoch era extensa ja que la voltavan los convents de la mateixa Orde situats a Riudoms, Alcover, Montblanch y Tarragona. Lliberals donacions fetas per personas afectas a la casa foren utilizadas pera aumentar las comoditats interiors y adornar y restaurar la espayosa iglesia, en qual altar major se destacavan preciosas imatges del famós escultor Campeny. En fi, d'almoynas y estipendis vivian aquells frares, potser ampla y comodament, però sens luxe ni riquesa.

En camvi, bullia a Sant Francesch la idea política, germinadora en nostra terra de molts desconcerts ocasionats per trobarla sovint en llochs d'ahont hauria degut sempre allunyar-se. Aquell convent era polítich, o al menys ho foren casi tots los frares en moltes épocas, y més senyaladament desde las revoltes del temps de Felip V, quan ja llavors se'ls prohibí predicar en la parroquia per causa dels insults que un partidari del d'Anjou, lo pare Antoni Gil, dirigia sistemàticament a la majoria del poble, partidaria del Arxiduch.

Peró es precís afegir en justícia que Sant Francesch se decantá resoltament del costat de Catalunya després de la victòria de Barcelona l'any 1707; y quan torná a apagar-se nostra estrella, doná socor y asil als que devian fugir la vindicta dels vencedors. Per sa passada devoció al Arxiduch se prohibí en 1725 a sos frares predicar en la parroquia.

Als moviments de comensaments del segle XIX, lo convent fou franca y resoltament reaccionari, potser lo més facciós de la província si exceptuém Escornalbou, que degué ser tancat en 1822 per haver armat las partidas que formaren los primers *apostolichs*. A Reus se contingué tot moviment, allotjants a la clausura algunas companyias de miquelets, y aquests sembla que entretenian son temps cantant ab forta veu lo *trágala* quan la comunitat resava las horas canòniques al cor de la iglesia.

No fou pahida la cansó pels frares de Sant Francesch, abans la servaren ab tota cura pera retornarla als lliberals a la primera oportunitat. Després de la reacció absolutista que seguí al fusellament del general Riego, vingué en l'any 1827 la professó de Sant Antòn, celebrada pel convent ab gran aparat lo dia 13 de Juny. A un religiós, fill de Vilafranca, ocorregué la malhaurada idea de fabricar un *Drach* de cartró, especie de serp monstruosa que movia las barras guarnidas de ferraduras y per quals ulls y boca sortian espurnejant las carretillas de foch que de dins son cos de jonchs se disparavan. Servi'l dragó o serpent pera retornar lo trágala, y recorregué ab tal objecte las casas dels lliberals, escoltat per un frare y un oficial de voluntaris realistas de las companyias de Miró, y seguit d'una turba de fanaticchs que al afront y al insult hi afegian ab sos crits la burla y la xacota.

Lo convent no corretjí aquell erro y feu malament, perquè no li fou perdonat, sent lo recort del drach un dels més vius que encara avuy conservan los vells de nostre poble. Sigué una gran falta, agravada pel pés que doná a la broma la presencia al convent de la primera autoritat de l'Orde. Perqué lo pare Joan Antòn Marqués, que durant nou anys havia sigut Guardia de Sant Francesch y després Custodi de la Província, en 1820 fou nomenat Provincial dels francescans de Catalunya y escullí pera residencia son antich casal de Reus, en lo qual vegé y no atiná a esmenar l'afront del drach. Es més: correngué válida la veu de que'ls frares, al acabar la professó, donaren un gran sopar als realistas que acompanyavan la bestiola en sa excursió per las casas dels lliberals, repartint com gran extraordinari, llavors molt celebrat, un pollastret rostít per barba.

Los temps seguiren dolents pera Sant Francesch, no millorant sa situació l'haverhi repercutit las disputas aixecadas al convent francescá d'Escornalbou en 1832. Aquell Colegi-seminari de Sant Miquel tenia, en qualitat de tal colégi de missioners, vida propia e independent de la província eclesiástica de Catalunya, trobantse sols subjecte al General de Roma. En 1830 comensaren a surgir dintre'l convent agres qüestions sobre si era o nó necessari reformar las constitucions de la casa y substituir per altra la manera de viure de sos frares, y com es natural, la comunitat se dividí en forma irreconciliable. Un partit, acapdillat pel pare Teodor Moragas, se declará mantenedor de las antigas costums prácticas, mentres que un altre, dirigit pel pare Francesch Grau, aixecá'l penó de las innovacions a la vida antiga de que aquella comunitat semblava fruir ab gran plaher. Durá dos anys la lluyta, en la qual tingué que veure lo General de l'Orde, s'enviá a la casa com visitador a aquell sant varó, fra Miquel de la Portella, qual procés pera portarlo als altars sembla per sempre aturat a Roma, y al final lo pare Moragas caygué ab sos partidaris baix las acusacions de perturbador del orde y relaxador de la disciplina conventual, y tots foren expulsats d'aquella casa ab gran escandol dels pobles vehins, y

repartits entre las comunitats francescanas de la província. Dos d'aquells frares, un nomenat pare Magi Martí de Valls y altre qual nom no es conegut avuy, foren destinats a Sant Francesch de Reus. Aquí també feu cap un frare de l'Argentera, Bartomeu Cabré, que sortit del vell casal de la plassa del poble rodá un xich pels convents de la província y fins a darrers del segle XVIII peregrinà á Terra Santa d'ahont torná carregat de reliquias: frare bellugadís que ha deixat rastre de son nom en una pessa de terra penjada al costat del *morral blanch* de la serra de son poble, encara avuy coneguda pel terme de *dot del pare Barthomeu*.

L'any 1834 ocorregué a Reus una gran calamitat que devia unir y agermanar los frares ab lo poble: fou la epidemia de cólera assiatich que al mes d'Agost se declará dintre de la vila. L'Ajuntament feu quant bonament era possible pera combatre'l mal. Establí visitas domiciliarias, doná socors als desvalguts, apelá als vehins de bona voluntat pera enterrar als morts, y requerí l'auxili de las comunitats religiosas del poble, que no li fou certament negat. Los pares Pauls bastian llavors llur convent del cap del passeig de Seminaris, qual part de clausura ja habitavan, quan foren sollicitats pera convertir la casa en hospital de colerichs, ja que estant situada al extrem més allunyat de la població podia ser més facilment aislada. Los Pauls se retiraren a la casa que'ls cartoixos de Scala Dei tenian al arraval de Sant Pere, y establert l'hospital en son convent, l'autoritat requerí de las tres Ordes monásticas reusencas los auxilis que podian necessitar. Lo dia 21 d'Agost caygué la primera víctima, y'l 10 d'Octubre seguent la darrera: en aquest interval de cinquanta dias, moriren siscentas vuyt personas.

Ja'l dia 11 d'Agost l'alcalde de Reus, que ho era Don Joseph Maria Montemayor, requeria l'ajuda de nostras comunitats, y'l Guardiá de Sant Francesch li responia:

"Esta comunidad está pronta si Dios (lo que no permita) fuese servido visitar este pueblo con el azote de la peste, a prestar los oficios de caridad que en semejantes casos acostumbra para el consuelo espiritual de los enfermos".

Era aquest evidentment lo primer deure dels francescans, però tampoch recusaren los auxilis materials donchs ab tota espontaneïtat oferiren contribuir als socors dels malalts ab una contribució setmanal, y además desde'l dia que's declará la epidemia tingueren porta oberta pera distribuir la sopa a tots los necessitats que's presentaren en sa casa. Lo mateix feren los pares carmelitas del convent de Sant Joan.

Quan s'omplí de malalts l'hospital, hi acudiren los frares de las tres Ordes pera assistirlos y cuidarlos, noble acció que costá la vida a cinch francescans y a tres carmelitas atacats allí del cólera.

Es ben trist consignar que aquesta conducta no exercí la menor influencia en la malavolensa que la gent de Reus portava contra'ls frares. Lluny d'agra-

hirles son devot esperit de sacrifici durant la epidemia, se girá contra ells acusantlos de ser també'ls causants d'aquest nou flagell del poble. Arribá aquí, y s'arrelá com a tot arreu, la acusació infame lletsada contra las corporacions religioses de tota Espanya que pera exterminar als lliberals y a las ideas demagógicas y anti-clericals que sostenian, no havian trobat recurs més senzill y facil que enverinar las ayguas dels pous y de las fonts públicas, causant aixís la propagació de la peste. Fou inutil que'l mateix govern de la nació desvirtués aquesta estúpida noció de la extensió de la epidemia, dictant una energica Orde reyal de 18 Juliol del any 1834, y que'l governador de Tarragona Senyor Satorres publicués sis dias més tart un manifest dirigit a la província, manant que no's donés cap fé ni credit

“a los rumores esparcidos por los revolucionarios, en que atribuyen el cólera a las substancias venenosas que algunas comunidades religiosas habian echado a las aguas”.

La gent no volgué creure al govern en molts pobles d'Espanya, y un d'ells fou Reus, a quals turbas revolucionarias no's tregué del cap que'l cólera sortia ab las ayguas de la Boca de la Mina barrejadas ab los polvos malefichs allí llenats pels frares.

Finalment un altre factor dels desordes de Reus, potser a fi de comptes lo més important de tots, fou lo desgavell y la indisciplina en que vivia la milicia local. Quan lo dia 13 d'Octubre de 1833 se rebé la notícia de la mort de Ferrán VII y la proclamació con Reyna constitucional de Isabel II, s'obrí durant tres dias l'allistament pera formar un cos de voluntaris lliberals, baix lo nom de Milicia urbana, qual oficialitat nomená lo Capitá general de Catalunya Llauder, que llavors se trobava en la població. Sent molt considerable lo número d'allistats, foren distribuïts en dos cossos, nomenats primer y quart lleugers de Catalunya, vestintlos y equipantlos ab efectes enviats de Barcelona que havian pertenescut als passats voluntaris realistas.

Nostra milicia may estigué contenta, y a la primera sortida que'l 8 de Desembre feu cap Alforja un dels batallons manat pel alcalde Montemayor, s'amotinaren los joves d'algunas companyias armant fort escandol que sols acabá al tornar a la població. En Abril de l'any següent aparegueren a la ribera del Ebro las primeras partidas carlistas, que devian encendrer la guerra civil dels set anys, y prompte's feu sortir de nou als voluntaris de Reus, millor arreglats, pagats a rahó de cinch rals diaris, y disposats a fer vida militar, deixantlos en destacaments pera guarnir y defensar los pobles de montanya, en los que s'anavan rellevant de temps en temps.

Un d'aquests relleus tingué trágicas conseqüències pera Reus. Lo dia 19 de Juliol de 1835 tornava a la població un destacament de quaranta milicians urbans quan fou atacat per molt superiors foras carlistas. Una de las primeras baixas en la lluyta fou l'oficial que'ls manava, lo paisá Joseph Montser-

rat, caygut al devant de sa companyia; además aquesta tingué cinch altres morts. Los voluntaris entraren a Reus portant sas víctimas, ab lo desastrós efecte en la població que's pot suposar.

Era sa primera autoritat Don Joseph Maria Montemayor, que en virtud d'ordes del Govern havia reunit los carrechs de Jutje, alcalde y comandant de voluntaris. Tingué por de l'actitut del poble, y s'apressurá a enviar al Governador de Tarragona l'ofici següent:

"La desagradable ocurrencia de la muerte de un subteniente y cinco individuos del batallón cuarto ligero, acaecida en el alto corregimiento de Tortosa al hacerse el relevo del destacamento de Arnés, me hacen acudir a ese Señor Gobernador militar por medio de expreso, solicitándole me auxilie con ochenta o cien hombres de tropa del ejército para que no se altere la tranquilidad pública de esta villa, la que veo amenazada, convencido como estoy de que los enemigos del orden no esperaban más que un suceso como este para efectuar los planes: todo lo que creo de mi deber elevar al conocimiento de V. S. para que por su cooperación se me auxilie, pues de lo contrario desde ahora le aseguro que no respondo de la tranquilidad y sosiego de este vecindario. Reus 21 de Julio de 1835".

Com veurém més endavant aquest auxili, que arribá a temps, no serví pera rés.

II

Sant Francesch

Un dia de darrers del segle XV vegé arribar a Reus una colla d'onze frares, vestits de burell, descalsos, ab una corda al cos y'ls rosaris penjant d'ella, vinguts a peu de la ratlla d'Aragó. Eran lo nucli d'una comunitat de la regular observancia francescana que volia fundar un convent en nostra vila.

Ningú'ls havia cridat, però foren ben rebuts. Se reuni'l Consell ab los jurats Joan Carnicer y Llorens Belveny, pera escoltar la demanda que havia presentat lo Pare Esteve Ricart, custodi de la provincia aragonesa, y acordá acullir als religiosos, donarlis interinament franca estada a la casa-hospital del poble, cedir lo terreny necessari pera la construcció de son convent, auxiliar las obras d'aquest y pactar las obligacions que, a son torn, devia contraure la nova comunitat. Lo dia 7 Maig de 1488 se firmá la escriptura necessaria, que ab los jurats de la vila sotserigueren los frares següents:

Fra Esteve Ricart, custodi o guardiá d'Aragó.

Fra Miquel Fritats.
 Fra Pere Estamanil.
 Fra Joan Estepá.
 Fra Pere Rossell.
 Fra Joan Franch.
 Fra Bernat Sobreroca.
 Fra Gaspar Albertí.
 Fra Joan Vaguer.
 Fra Miquel Tallada, y
 Fra Pere Guasch.

Además de cumplir las condiciones abans indicadas, lo consell se comprometia a rescatar als frares si may cayguessin en captivitat de las bandas de sarrahins piratas que sovint desembarcavan en las costas de Salou y en sas incursions arribavan fins als murs de la vila.

A son torn los frares oferían servir y cuidar als malalts en cas de peste, y encara atendre als que fossin portats al hospital particular que s'instalava en casos d'epidemia junt al lloch cedit per la vila pera edificar son convent.

Posadas d'acort las parts, sols calia obtindre'l permis del Arquebisbe de Tarragona, Senyor de Reus, que fou donat sens cap mena d'obstacle, y's comensá la obra. Descrigué aquesta una vella crónica conservada al arxiu del convent, que potser fou son primer *Llibre vert*, y que ab referencia al pare jubilat Fra Joseph Batlle lo Cronista francescá Fra Francesch Marca al segle XVIII transcrigué en castellá en los termes següents:

"Señalado el día para tan devota función (*inaguració de las obras*) que fué a los 17 de Agosto del mismo año (1488), se preparó un Altar junto al lugar donde debía ponerse la primera piedra, que bendixo el R. P. Custodio, y la puso por sus propias manos en el cimiento, asistiendo todo el Clero de la Iglesia Parroquial, Magistrado, y todo el Consejo, con innumerable concurso del Pueblo. Puesta la primera piedra, cantó la Missa en el Altar prevenido el P. Fra Joseph Estamanil, assignado por Guardian o Presidente con sus Religiosos; y el R. P. Custodio predicó el Sermón en acción de gracias a la Magestad Divina, por el beneficio de la nueva Fundación: y concluída la Missa, se ordenó una solemne Proceßión siguiendo todo el ámbito señalado para la fábrica del Convento, e Iglesia".

Aquest ambit era'l lloch, fora murallas, d'ahont llavors arrencava lo camí de Cambrils y que, com ja havém dit abans, avuy marca la confluencia de la carretera de Salou ab lo camí de la hermita de Misericordia. La primera fábrica del convent se limitá als pochs recursos dels frares y als reduhits que facilitá'l Consell de Reus: era, però, suficient, perquè en los primers anys la comunitat fou molt petita, no passant tots sos membres de 20 personas. Consagrà la Iglesia lo Nunci apostolich Fra Agustí Ortiz de Gaeta, Bisbe Santua-

nense lo dia 14 Abril de 1506, y al centre del ara del altar major se tancá una capseta ab un pergamí y reliquias dels martirs Sant Ciriach, Sant Justí y Santa Eufemia. S'erigi'l convent baix la sagrada advocació de Santa Maria de Jesús.

Los frares no's trobaren may satisfets ab l'edifici bastit, que sembla era massa petit y sols tenia un pis, queixantse de falta d'ayre y d'espai y demanant repetidas vegadas al Consell de la vila que'ls tornés a ajudar pera fer un nou convent més gran. Los jurats se negaren a donar més auxilis als religiosos, sent curiós l'acort prés a 15 Janer de 1513 recomanant als frares que tinguessen paciència o busquessen altra manera de reunir diners. Potser per aixó la comunitat reclamá la facultat d'enterrar morts dintre'l clós de son convent, volguent aixís imitar a altrás institucions monásticas que, com la de Poblet per exemple, obtingueren la millor part de la fortuna ab los enterraments fets en la iglesia y en los claustres. Però la comunitat de préberes de Reus, sempre unida y alterosa, ja llavors tenia sos sentiments de independència, sos instints de lluyta y sa determinació de resistir ingerencias en sas facultats; y a la demanda dels francescans oposá la més desesperada resistencia acudint fins al recurs de demanar y obtenir la excomunió pera treure del Jesús tot lo que fossen benifets per drets d'altar. Aquesta lluyta fou llarga y empenyada, donchs durá fins a l'any 1574 y sols hi recaygué acort quan ja altrás fonts de riquesa comensavan a substituir los esperats mitjans dels sepelis claustrals.

Aquests mitjans, però, no faltaren al convent. Potser no afluien a sos murs las esperadas cantitats d'enterraments que devian donar segura renda; però no deixaren d'obrirse criptas a la Iglesia y als claustres, com vasos sagrats de las familias de més distinció del poble. Al peu dels altars en culte, se veuhen encar avuy las laudas ab los escuts senyorials que cobreixen las mortals despullas d'ilustres ascendents de las familias Bofarull, Aixemús y Nicolau. També en los amples corredors del claustre adjacent a la Iglesia, devant la entrada del convent, se troban las cobertas de pedra de sepulturas allisadas pel pas de la gent, ab sas llargas inscripcions ja illegibles.

Aquestas sepulturas foren obertas en lo curs dels segles XVII y XVIII.

La reforma y extensió del convent se comensá en 1731, posant la primera pedra dels nous edificis lo Governador militar de Tarragona Antoni Arduino al dia 3 de Juny. Conta'l Pare Marca l'extensió e importancia d'aquestas obras, que's feyan al temps que escrivia sa *Crónica* francescana de la Provincia de Catalunya, en los termes que segueixen:

"Como con el tiempo se hayan aumentado en el Convento las obligaciones de los Religiosos; para el cumplimiento de ellas, ha sido preciso aumentarse también el número de estos. A este fin, y porque el Convento por pequeño, y poco levantado de la tierra, para participar el beneficio de los ayres, de que

estaba privado, era muy enfermizo; se está trabajando en el mismo lugar otro más capaz, en cuya fábrica se experimenta la devoción de los naturales de aquel Pueblo en el socorro de las limosnas, con que asisten para el adelantamiento de la obra; y esta se mira ya tan adelantada, que están ya concluidos dos quartos del Convento; y el tercero está ya cubierto y muy adelantado con la Enfermería dentro de este, haviendo de ocupar la Iglesia la quarta parte de este Convento; en que viven ya cerca de quarenta Religiosos, y concluido habrá habitación para cinquenta. Por su capacidad, elevación, disposición, hermosura, y vista por el terreno, y mar que descubre, será uno de los primeros y mejores Conventos que tiene la Provincia de Cataluña”.

Las anterior noticias foren publicadas l'any 1764, de manera que podém considerar que la construcció de las obras del nou convent durá una quarentena d'anys. Desde 1772 los cossos principals dels edificis estavan fets, per més que en lo curs dels anys següents y fins al 1832 s'anaren continuament afegint parts noves a las casas aumentantse las celdas, refent los murs dels horts y aixecant l'ample portich de la Iglesia. Lo canonge Barraquer dona en son llibre de *Las Casas de Religiosos* un bon resum del estat de Sant Francesch en los termes següents:

“Brilla este convento en modo especial sobre todos sus hermanos por la suntuosidad, porqué allí todo, iglesia, claustro, refectorio, corredores, es grande, severo y magestuoso. La primera ostenta extenso crucero, con cinco capillas por lado en la nave, y otra desahogadísima en la parte superior de cada brazo, o sea a ambos lados del presbiterio. La longitud total de la nave llega a 80 pasos”.

“El gran retablo mayor, completamente dorado, presentaba un magnífico semicírculo de columnas corintias, en cuyo centro se destacaba el sagrario coronado por la Reina de los Angeles. En los intercolumnios veíanse cuatro colosales imágenes de San Francisco de Asís, Santo Domingo de Guzman, San Juan de Capistrano y San Bernardino de Sena, obra dos de ellas del renombrado escultor Campeny y las otras de Miguel Ferré, de Mora de Ebro. Ostentaba la cúpula magníficas pinturas, digno remate del jaspeado y barnizado de las cornisas y muros de la iglesia, en cuyas capillas resaltaban pintados y dorados retablos. Concluían el suntuoso coro dos órdenes de magníficas sillas de nogal con otro inferior de banquillos, coronado el superior por el arrimadero que sobre cada silla guardaba entre adornos y esculturas una imagen pintada. De preciosa debe calificarse hasta la sacristia, junto a la cual hallábase el recogido oratorio con riquísimo templete. A su lado poniente había la pieza destinada a sepultura de los frailes”.

“El claustro es perfectamente cuadrado y cuenta 64 pasos o sea 43 metros por lado, y admira su gran amplitud y la extraordinaria elevación de sus

arcos y galerías. Aquellos son nueve por lado, apoyados en pilares de sección cuadrada, de piedra, adornados de base y capitel”.

“Este convento cuenta dos pisos altos con hermosísimos corredores pulcramente abovedados. En el bajo tiene en el lado N. las dos salas de la portería, la escalera principal y otras dependencias: en el O. el magnífico refectorio con el púlpito, el arrimadero de azulejos corrido y la adjunta despensa: y en el meridional varios almacenes. La gran plaza del O. que actualmente media entre el convento y el camino de Salou, perteneció a esta casa y la ocupaban la cocina, la boca de la mina y unos patios unidos al huerto, el cual se extendía al confin meridional del edificio”.

Se conserva un *Dietari* portat pel Pare economo del convent fins als temps finals de la existencia d'aquest, en quals fulls se troban menuts e interessants detalls de las darrerías milloras fetas en 1828 y 1829. Diu que en lo primer de dits anys s'enxamplá'l presbiteri de la Iglesia, se posaren persianas a las tribunas, se feren la Gloria y Corona de la Verge, se pintá la nau, se construí l'Oratori de darrera la sagristia y s'aixecaren las voltas del claustre exterior. Al any 1829 s'acabá l'altar major pintat y daurat per Miquel Beringola, y al dia 11 d'Abril se comensá'l gran portich devant la entrada principal del convent y de la Iglesia, contractat pels mestres Francesch y Tomás Vallés pel preu de 2500 lliuras catalanas, y s'acabá la barana de ferro de la sagristia, pagada 86 lliuras, 12 sous y 6 diners.

Un pare francescá que escrigué la historia de lo ocorregut als convents catalans al primer ters del segle passat, per nom Fra F. Aragonés, doná més detalls de las reformas fetas a Sant Francesch entre'ls anys 1828 y 1829, en las ratllas següents:

“En el convento de Reus se hacían cosas prodigiosas, obras de inmenso gasto y que sin embargo en poco más de dos años se llevaron a perfección. Se hacían nuevas celdas a todo coste, se levantaban nuevas cercas en lugar de las que se habían derribado, se abrían nuevos pozos, se fabricaban nuevos conductos, y se proveía al convento de agua; se formaban nuevas piezas para la conveniencia de la Comunidad, y se componían nuevos lugares para las necesidades comunes; se construía un nuevo coristado muy capaz y muy cómodo, con las piezas correspondientes, y todo lo necesario para el retiro de los Religiosos jóvenes, y aun para sus conveniencias; se adelantaba el frontis del convento y se ponía a nivel de la carretera. A más de esto se amueblaban y se abastecían con abundancia todas las oficinas del convento. La sacristía se proveía de alhajas y de ropas preciosísimas; allí se construía un nuevo oratorio, y se adornaba con varios muebles, pinturas, imágenes, todo de lo más bello y de un precio inestimable. La iglesia se adornaba también y se hermoseaba a superior coste, y salía tal, que creo no tiene igual en todo el Principado, por lo que toca a la belleza de su aderezo”.

Feu aquestas darreras obras, es a dir, dirigí sa construcció y arbitrà gran part dels mitjans pera efectuarlas, Fra Joan Antoni Marqués de qui ja havém parlat abans. La reforma del edifici conventual fou necessaria, perquè havia sofert molt ab l'allotjament forsós que degué donar als Miquelets liberals durant la anterior época constitucional. Molt sovint foren quarterats allí destacaments de doscents homes, que invadiren tota la planta baixa del convent, situaren sa guardia a la porta principal no deixant als frares més entrada que la de la Iglesia, y ocuparen tot l'hort del costat ab las cuynas y l'ayguà de la casa. Además s'enderrocaren las parets de tanca d'aquest hort pera bastir un fortí en un de sos extrems. Alguns anys abans las tropas francesas de Suchet havian sigut allotjadas a Sant Francesch, causant també'ls estropicis que poden suposarse.

Los ingresos ordinaris del convent, o sian las captas, drets d'altar y donacions, eran eventuals, careixian de seguretat, y no haurian abastat pera pagar lo crescut cost de las obras fetas a la Iglesia y a la casa desde l'any 1730 fins a son enderrocament cent cinch anys més tart. En justa previsió d'una major necessitat de capdals pera acudir a quantas despesas poguessen ocórrer, ja desde darrers del segle XVII los Guardians de la comunitat adoptaren un procediment descobert abans y aplicat a molts Ordes que'l compliment del vot de pobresa no hauria permés viure: es a dir giraren la dificultat de no poguer possehir bens, creant en sas Iglesias Confrarias ab personalitat jurídica suficient pera rebre fundacions. A Sant Francesch de Reus hi ha una institució treballant abans del any 1690, baix lo nom de *Confraria del Cordó*.

No havém trobat sas constitucions o reglaments, però suposém seria una especie d'Orde tercera, regida en apariencia per dos administradors. De fet, lo govern de la Confraria estava en mans del Guardià del convent, qui tenia tots los papers, portava'ls comptes y cobrava'ls redits de las fundacions qual import ingressava enter a la caixa de la comunitat.

Eran base de la Confraria los altars de la Iglesia y del claustre. Quan foren acabadas las grans reformas y aixamples de aquella, quedaren erigits los altars següents, anomenats també capellas:

De Santa Rosa.

Del Sant Crist.

De Nostra Senyora del Roser.

De Sant Didach.

De Nostra Senyora dels Angels.

Del Beat Salvador d'Horta.

Del Pare Sant Francesch.

De Sant Antoni de Padua.

De las Animas.

De Santa Magdalena.

De Sant Joseph.

Del Santíssim Sagrament.

Al claustre hi havia dues capelles, baix la advocació de las Verges de Montserrat y de la Concepció.

Alguns dels altars de la Iglesia havian sigut costejats per familias nobles reusencas, que tenian al devant son enterrament: tal, per exemple, la de Sant Antoni de Padua, que fins avuy ha conservat l'escut de la casa Aixemús en la clau del arch del altar. Altres altars eran propietat dels gremis dels corders y dels espartenyers, que estavan adscrits al convent de Sant Francesch.

La rahó d'esser de la Confraria del Cordó era rebre fundacions de festes de culte, missas, funerals y aniversaris perpetuos celebrats per las ánimas dels donants, en sa gran majoria fills de Reus. Ditas fundacions consistian en donacions d'objectes de valor fetas a la Iglesia, o en censals imposats sobre casas del poble y terras del terme. Al primer full del registre de comptes corresponent al any 1697, que tenim devant, se llegeix la inscripció següent:

—Té obligació est convent de celebrar tots los anys lo offici o Missa conventual lo dia de la Santíssima Trinitat, ab Ministres; y se ha de tenir lo Santíssim Sagrament patent a tercia, offici, y a vespres; y lo convent ha de posar al altar major la cera que siga necessaria; per la dadiva de la Custodia y candeleros de Plata doná a est convent la Senyora Suzanna Marcó.—

Una melancòlica nota posada al peu de la anterior inscripció, diu:

—Robaren los sobredits candeleros de Plata, que costaren 240 lliuras, la tercera feria de Pasqua als 5 Abril 1706.—

Las fundacions de censals foren molt numerosas e importants. Se consignaren en tres o quatre registres successius, dels quals sols coneixém la existencia d'un comensat en 1697 y tancat en 1720, y un altre que vá del any 1777 fins al 1832, época en que acaban los donatius fets a la casa. Vers l'any 1790 las rendas de la Confraria pujavan a ben prop de duas mil lliuras catalanas anyals, cantitat llavors respectable, que cobrava'l Pare Guardiá, anotant ab tota cura las épocas en que's feyan los pagaments al mateix registre o en las llibretas especials nomenadas *llevadors*. Com aquests censals eran constituïts llavors al tres per cent, resulta que'l capital hipotecat pera assegurarlos venia a ser d'unas setanta mil lliuras de nostra moneda.

Acabém de dir que aquesta rendà era integrament rebuda pel convent, a fi de cumplir las condicions de sa constitució. Aixís veyém que Joan Bofarull deixá un censal de cinch lliuras de pensió pera tenir sempre encesa la llantia de la capella del Santíssim. Algun cop se juntavan las dádivas de culte ab los aniversaris, com ocorregué en lo cas següent:

—En 1719 la vila de Reus, per consigna de Rafel Belveny, feya de pensió vint y quatre lliuras anyals per la Salve que's cantava tots los dissabtes al eixir de la oració després de completas, y un respons després de la Salve per

lo difunt Felip Belveny, ab obligació de posar la comunitat lo tumul ab quatre ciris grossos grochs, y al altar altres quatre blanchs ordinaris, y a cada un dels Religiosos un ciri ordinari.—

En sa gran majoria, los censals provenian de fundacions d'aniversaris que devian celebrar-se ab certa solemnitat. Aixís en 1699 Joseph Enveja, pagés de Reus, constituí una renda de quinze lliuras pels oficis de Sant Bernat y Santa Catarina, y al endemà de ditas festivitats un aniversari ab Ministres, tot en lo Altar major, pels difunts Bernat y Catarina Barbará. Dits oficis devian ser en la forma següent. La vigilia de Sant Bernat, completas cantadas: lo dia del Sant, missa solemne ab Ministres, y vespres cantadas: y l'endemà, aniversari ab Ministres. Diumenge després de Santa Catarina, la missa u ofici solemne de la Santa, ab Ministres, vespres y completas cantadas lo mateix diumenge. A dits oficis la comunitat devia posar y fer cremar sis llums al altar major, s'havia de tocar a la vigilia de ditas festes y a la nit, als aniversaris cantats ab tumol y absolta general.

Notarém una de las fundacions més importants que rebé la Confraria del Cordó, o sia'l convent per mans de son Guardiá lo Pare predicador general Fra Pantaleó Ubach. Fou en l'any 1777 y s'establí en los termes del registre que segueixen:

—Diego Vilanova, Ferrer de Reus y Nicasi Bover Gravador de Barcelona, com a hereus ab benefici d'inventari y mermesors necessaris de Joan Vilanova Mestre de casas de la present Vila, y de Isabel Vilanova y Bover conjuges, elegits en sos testaments rebuts en poder de Feliciano Jori Notari de esta Vila de Reus als 20 Juny de 1760. Ynstituiren y perpetuament fundaren en la Iglesia del P. S. Francesch de esta Vila, o a la Venerable Confraria del Cordó un Novenari de Animas ab Sermó tots los nou dias, Novena, Goigs, y Absolta general ab tumol, quatre cirials, y 6 ciris en lo Altar, y nou Aniversaris celebradors un en cada dia dels nou dias del Novenari; que ha de tenir principi lo Dissapte de la quarta semana de Quaresma de cada any. Per la dotació del qual assignaren dits Hereus y Marmesors a dita Confraria tot lo produït dels bens, que foren de dits Conjuges Vilanova ab la obligació de pagar a dit Bover 150 lliuras, y demás deutes de dits bens, que pagats aquells resta a favor de dita Pia fundació la quantitat de 2900 lliuras, que consisteixen ab los censals y diners que se han de cobrar, següent:

Primo un censal de propietat Cent lliuras.

Pensió tres lliuras, creat per Sebastiá Gibert y Geltrudis Torroja conjuges de Reus. Acte en poder de Joachim Genovés Notari, als 16 Febrer de 1775.—

Los oficis devian generalment celebrar-se al altar major de la Iglesia, encar que hi hagué alguns casos en que's designava una capella o altar lateral, y fins se'n troban en las capellas del claustre.

Dihém, per acabar, que la Confraria del Cordó fou anónima fins poch

temps abans de sa extinció ocorreguda al destruirse Sant Francesch. En los numerosos documents d'ella que havém tingut a la vista, sols hi figuran los noms de dos administradors llechs, y encara corresponen al any 1826: son los dels reusenchs Domenech Freixa y Vicens Llurba. Abans, los frares portaren sempre tots los comptes y sos registres.

EDUART TODA.